

„LE DISCIPLE” DE KAZINCZY

L'étude s'occupe d'abord, tout brièvement, des débuts de la versification prosodique hongroise et de la réception d'Horace dans l'Europe moderne, avec un accent particulier sur les phénomènes qui dépassaient la théorie et la pratique d'ode du baroque et du classicisme rationaliste au cours du XVIIIe siècle, c'est-à-dire sur l'ode anacréontique du rococo classicisant et sur l'ode enthousiastique de Klopstock. Ensuite, au cours de l'analyse du poème de Kazinczy, un des plus beaux morceaux de la poésie odique hongroise classicisante, il passe en revue successivement les couches structurelles du poème, en examinant ses moyens vocaux et son vocabulaire, tandisqu'il fait ses observations sémantiques et syntaxiques en tenant compte déjà des exigences poétiques et rhétoriques contemporaines. Par la suite, en examinant la structure d'idées du poème entier, il essaie de démontrer, comment le poète a employé, dans la première partie du poème, les topos de la mythologie antique, de Pindare et d'Horace, d'une manière aisée, conformément au goût et aux exigences d'Arcadie du rococo, d'autre part, dans la seconde partie du poème, il croit reconnaître quelques traces de la poésie-confession, sans que ces éléments aient influencé le caractère fondamentalement joueur et la légèreté rococo de l'ode. Ce caractère-là restait intact même au cours d'un remaniement, fait quelques dizaines d'années plus tard, dans le goût du néoclassicisme, c'est pourquoi cette ode de Kazinczy, née à la fin des années 1780, peut être considérée comme un des plus beaux morceaux et le premier en date, de la mode européenne de l'horatianisme-rococo anacréontisé.

Mezei Márta

BATSÁNYI JÁNOS: A FRANCIAORSZÁGI VÁLTOZÁSOKRA

Batsányi leghíresebb verse 1789-ben készült, keletkezésének alapvető magyarázata a költő politikus alkataiban rejlik; az események változását éberrel figyelő tájékozódási szándékban, az igényben és képességben, melynek segítségével a történelem változó eseményeiből a törvényszerűt és az aktuálisat ragadta meg. Ezt tette már a Virág Benedekhez címzett költői episztolájában a török birodalom, a magyar múlt és jelen fordulatairól szólva. A francia forradalom kitöréséről, szinte az egyes napok eseményeiről is pontosan és gyorsan értesültek Magyarországon: a forradalom újságja, a *Moniteur* Bécsben legális lap, megvan úgyszólván minden könyvtárban, egyes cikkei másolatban is terjednek nálunk; a *Magyar Kurir* pedig magyar nyelven, még szélesebb körben teszi ismertté a több lapból összeszedett híreket.¹ Élénk visszhangja van az eseményeknek röpirat-irodalmunkban is: a franciaországi események osztatlan lelkesedést váltanak ki idehaza — különösen az első időszakban. Batsányi verse akkor készült, amikor Franciaországban még alkotmányos keretek között folyt a harc, ezért érthető, hogy 1790-ben a cenzor imprimálta a Magyar Museum II. kötetének első negyedében a vers megjelenését. Mire azonban szétküldték a példányokat — 1792-ben —, a forradalom hullámai rég kicsaptak az alkotmányos keretektől, másként hat már idehaza is, s nyomban megindul a hajszá a költő ellen, főként e vers miatt.²

A II. József halála körüli időszakban nálunk is megélné a alkotmányos jogokért folytatott küzdelem, a francia események iránt a rokonszenv eléggé megalapozott. Batsányi verse azonban több, mint a korabeli közhangulat visszhangja, — magában az alkotásban volt meg az alap arra, hogy 1792—93-ban is aktuálissá, sőt, veszedelmes hírűvé váljék. Volt a röpirat-versek között is hasonló című, tárgyú mű, — pl. a *Frantzországi zendülésre*, melynek néhány fordulata, címe valóban hasonlít Batsányi versére, híressé és közismertté mégis a költő nyolcsoros alkotása vált.³

A verset a klasszicista ízlés szerint felszólítás kezdi, „Nemzetek, országok”-hoz szól most a költő. Ismerős verskezdet: így írtak a „hazához”, „hazafiakhoz”, az „emberekhez”, sőt még szó szerinti előzményét is megtaláljuk Baróti Szabó Dávid: *Mária Terézia haláláról*

¹ ECKHARDT SÁNDOR: A francia forradalom eszméi Magyarországon. Bp. 1924. 101—108.

² A vers keletkezésének körülményeiről, történetéről: KERESZTURY DEZSŐ: Egy régi forradalmi vers. Válasz, 1948. 2. sz. 165—169.; WALDAFFEL JÓZSEF: A magyar irodalom a felvilágosodás korában. 3. kiad. Bp. 1963. 205—206. — Legteljesebb összefoglalása: Batsányi János Összes Művei. Sajtó alá rendezte: KERESZTURY DEZSŐ és TARNAY ANDOR. Bp. 1953. I. köt. 302—310.

³ A két vers összevetése: ECKHARDT SÁNDOR: i. m. 136—138.; BARÓTI DEZSŐ: A rab és a madár. Batsányi János forradalmi verseiről. Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve, 1964. 56.

frott versében: „Nemzetek, országok, kinek hosszabb élete végett Hasztalan öntődött, gyászolja Teréza halálát Könyvetek!” — Szabó Dávid a gyászolókhöz beszél, Batsányi a szavak azonossága mellett is elsősorban politikai közösséghez, csoportokhoz szól. A „nemzetek, országok” fogalma azonban még sokkal körülhatároltabb a korabeli gondolkodás szerint, mint mai értelmezésünkben. Ha a XVIII. században „nemzetről” beszéltek, még mindig csak a politikában résztvevő nemesi-közneemesi rétegre gondoltak, azokra, akiknek valóban volt joguk, szabadságuk, szabad hazájuk. A modern, újkori nemzetfogalom és patriotizmus ideológiái alapjai épp e korban formálódnak meg, épp abból az eszmekörből, „mely a »társadalom« fogalmát a »nemzet«, a szuverén népi kategóriájával azonosította, és ezt — az eszmék szférájában — a jog, a szabadság és a hatalom forrásává, letéteményesévé és birtokosává tette”.⁴ Már Waldapfel József is figyelmeztetett arra, hogy a versben a „jobbágy” állampolgár-jelentésben értendő s ilyenformán a „nemzetek, országok” szenvedő közössége sem a mai fogalmaink szerint értett „nép” vagy „jobbágy”, hanem csak az „eszmék szférájában” kiteljesedő politikai közösség neve. Amde Batsányi műzása nemcsak az „eszmék szférájában” szárnyal, a költészet köreiből formálja, alakítja át a tágkörü fogalmat, s írói eszközeivel teszi élővé és jelenvalóan aktuálissá.

A verskezdő felszólítás az egész költeményt átható szenvedélyről, indulati energiáról tanúskodik. Az egylélegzetű, barokkosan nagyarányú mondat áttöri a sorhatárt; dinamikus erejét a közlés fékezti s egyzersmind egyensúlyt is ad az egyetlen zsúfolt képek: „Nemzetek, országok! kik rút kelepében Nyögtök a rábságnak kínos kötelében” A „kelepce” a kiútalan-ság, a reménytelen fogság képzetét kelti, ahová szándékuk, akaratak nélkül kerültek; „nemzetek, országok” fogságának törrel és vassal, alattomos erőszakkal érvényesített rábságát idézi, — tágabb értelemben a történelem vakon érvényesülő törvényeit. Amde e „kelepce”-ben nemcsak „nyögnék” a szenvedés terhei alatt — a szó jelentése valóban különbözik a kor szentimentális költeményeinek „nyögéseitől”,⁵ — hanem a „rábság kínos kötelében” megköztöve „nyögnék”, a durva és kegyetlen erőszak kényszerítő hatalmában. A kép tagadhatatlanul zsúfolt, de a közlés és a fokozatosságban érvényesülő rendszer biztosítja egyensúlyát. A következő sorokban a „gyászos koporsóba döntő vas-iga” is a megkezdett fokozást tetőzi: a halálig vitt elcsigázottság költői képe agitatív erővel járja le a sort. A „vas-iga” szokatlan kifejezés még a korabeli költészetben, nagy erejű, újdonságával is megdöbbentő és hatásos kép lehetett. Gáldi László szerint a *rab-iga* Baróti Szabó Dávid Milton-fordításában szerepel először,⁶ de nem lehetetlen, hogy már Batsányi költői képének hatására. — A „nemzetek, országok” szenvedéseit idéző képek komorak és sötétek, költőiségük a lényegmondásban és az erőben van, nem díszítettségükben, nem is plasztikus, láttató jellegükben. Jelzői szinte lenek, laposak: a „kelepce” előtt a „rút” még akkor is semmitmondó, ha erkölcsi értelemben fogjuk fel,⁸ a „kínos kötel”, a „gyászos koporsó” jelzői szinte egy fogalmat alkotnak a jelzett szóval. (Mi más lehetne egy koporsó, mint gyászos? jelentése, költői ereje a jelzővel semmiképp nem lett árnyaltabb.) A barokkosan nagyarányú, szenvedélyes, egylélegzetű és zsúfolt mondatban a jelzők a klasszikus ízlés befolyását mutatják: disztelenségükkel, magyarázó jellegükkel, s fokozatosságuk (rút — kínos — gyászos) kifejező rendszerességében.

A kép azonban nemcsak szenvedélyével s agitatív erejű felépítésével hat. A „nemzetek, országok” tágkörü fogalma elsősorban időszemléletének határozottsága folytán válik konkrétá, jelenvalóan aktuálissá. „Nemzetek, országok! kik rút kelepében Nyögtök...” — most, a jelenben, abban az adott történelmi szituációban, melyben verse megszólal. Igeragozásunk differenciálatlansága nem jelzi egy bizonyos igealakban az időszemlélet komplex voltát, összetettségét. A „nyögtök” határozott jelenidejű, a „vas-iga” kényszerét egy igenév: a „döntő” jeleníti meg, a „le nem rázhatatok” félmúltja pedig már inkább előre mutat, aktívabb magatartásra intő felszólítást sejtet. A népek állapotának, magatartásának folyamatában megragadott jelenidőt rögzíti, melyben a múltak tanulsága is benne foglaltatik. Az adott pillanat történelmi jelentőségét, múltakat összegező és lezáró jelenidejét az „eddig” érezteti: — mostanig, eddig a percig volt ez így, múlt és jelen itt kapcsolódik együvé. Erre az „eddig”-re futnak ki a képek is: a szenvedések egymás után sorakoztatott rajzaiban a fokozatosság itt jutott el tetőpontjához. A „gyászos koporsóba döntő vas-iga” az emberi erők végsőig vitt kihasználásának gondolatával intő, figyelmeztető erővel mutat az „eddig” lezárt múltra, s az elért döntő, történelmi pillanatra. Időszemléletének határozottsága, az aktualitás szándéka vonja szoros egységbe a képeket, ebben nyilatkozik meg a nagyerejű líraiság is, mely itt, az első részben az együttérző részvét és az agitatív erejű ráhatás érzelmeiből tevődik össze.

⁴ SZÜCS JENŐ: A nemzeti ideológia középkori historikuma. Valóság, 1968. 7. sz. 52.

⁵ WALDAPFEL JÓZSEF: i. m. 206.

⁶ KOVALOVSKY MIKLÓS: Batsányi János: A franciaországi változásokra. Magyar Nyelvtör, 1964. I. sz. 40.

⁷ MTA I. OK X. köt. 3–4. sz. 386.

⁸ KOVALOVSKY: i. m. 40.

A vers azonban nemcsak a „nemzetek, országok” szenvedő közösségéhez szól. Batsányi új lélegzettel mintegy újakezdi versét, új felszólítással: „Ti is . . .” fordul fenyegető egyszerűséggel a másik kör felé. S ahogy fent is vonatkozó-magyarázó fordulattal indította a jellemzést („Nemzetek, országok! kik . . .”), most is így folytatja: „Ti is, kiknek . . .” A jellemzés azonban most rövidebb, összefogottabb, mint az első részben, a „terjedelem arányai azonosak az érzelmi, hangulati fontosság arányaival”.⁹ Voltaképpen egyetlen felszólítás ez a rész, melyben jellemzést és fenyegetést ad, jelent és múltat sűrít ismét, általános törvényt rögzít, de a bekövetkező jövőt is érezteti: „Ti is, kiknek vérét a természet kéri, Hív jobbagyitoknak felszentelt hóhéri!” — A „természet” a kor felvilágosodott terminológiája szerint igazságot is jelent, az egész felszólítás pedig a társadalmi szerződés eszméjére épül. Előbb is a „hív jobbagyok” (állampolgárok) szenvedéséről írt, mely ha így igaz, akkor az uralkodó már jogtalanul él hatalmával, mert az visszaszállt a népre, akitől nyerte, már csupán „felszentelt hóhér”, kinek pusztulnia kell az igazság szellemében. A felszólítás első része (sora) összefoglalja az „eddig” fennálló helyzetet, vérüket a „természet” most „kéri”; most, a jelenben lett általános törvény a természet, az igazság szava, amikor a „híven” szolgálók szenvedése az elviselhetetlenig fokozódott. Közismert tény, hogy Batsányi ismerte és másolta a francia forradalom ódaköltészetét, Écouchard-Lebrun hatását verseiben (különösen *A látóban*) már részleteiben is kimutatták.¹⁰ Écouchard-Lebrun költészetében is „les brigands couronnés” (*Ode patriotique sur les événements de 1792*), „le vice couronné”, „monstres couronnés” szerepel (*Fragment sur Charles IX*).¹¹ Nem kell okvetlenül egyenes hatásra gondolnunk, valószínűbb, hogy a korszak klasszikus és barokkos jegyeket (fokozást, szenvedélyt, túlzást) mutató ízlése találkozott a francia forradalmi ódaköltészet hasonló stílusával. — A felszólítás második sora szinte geometriai pontossággal polarizálja végérvényesen az ellentéteket, egy-egy jelzővel szerepel mindkét kör, akikhez szólni kíván: „Hív jobbagyitoknak” — „felszentelt hóhéri”. A „hív” és a „felszentelt” azonos hangulatúak, azonos törvény érvényesüléséről beszélnek, annál váratlanabban és nagyobb erővel csattan a „hóhér” a sor végén.¹² A költő ellen emelt vádban különösen súlyosnak találták ezt a fordulatot, szerintük Batsányi itt a királyt támadta,¹³ s a költő védekezésében hiába bizonygatta, hogy ez csak a zsarnokokra értendő, a megfogalmazás — paradox módon — éppen a felvilágosodott terminológia általánosító jelentésében vált egészen konkrét jelentésűvé, s minden méltatlanul kormányzó vezetőre érvényes.

Az egész vers egyetlen mondat, a klasszikus körmondatok szerkezetét követi felépítése,¹⁴ a zárósort mindkét körnek szóló intelmében fogja össze a tagmondatokat. A vers szerkezete a klasszikus epigramma szabályait is követi, sőt, a kor költészetének minden ágában érvényesülő normát: a vers tanulsággal, összegező eszmével zárul. Csakhogy minden korízléshez szabott alaki megfelelésével is más ez a vers a megszokottaknál, másféle szemlélet, másféle költői magatartás diktálja a tagmondatok gyors egymásutánját,¹⁵ s másféle a verset záró tanulság is: „Jertek, s hogy sorsotok előre nézzétek, Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!” A felszólítás első, leghangsúlyosabb szava a „jertek”, mely a sor elején, helyzetű energiájánál fogva is különös akusztikát nyer. Jelenidejűsége az „eddig” jelzett időpontra felel: jertek most, ebben az adott pillanatban figyeljétek Párizs példájára. A kor költészetében szokásos felszólítások, „lássátok”, „nézzétek”, „vedd észre”, „fontold meg”-féle fordulataiban a költők a történelem általános tanulságaira figyelmeztettek, azoknak „szellemét”, törvényszerűségét vonták le a felsorakoztatott bizonyító példák után. Az alkotói magatartás ilyenkor mindig a felülről irányító bölcsé, ki törvények tudója, s eszméinek fegyverzetében higgadtan és személytelenül mondja el fennkölt és örökérvényű tanításait. Batsányi tanítása azonban határozottan és egyértelműen a jelenhez szól, adott történelmi eseményhez fűződik egy előbb meghatározott helyzet sorsdöntő pillanatában. Más kapcsolat fűzi a költőt az eszméhez is, hallgatóihoz is. Ha a lírai értelemben személyes megnyilatkozást keressük a versben, konkrét és határozott formai jegyeit nem leljük meg, de e tanítás áttételes módon mégis a költő személyes részvételéről tanúskodik. Ha a felszólítást kiegészítenők — a vers előbbi mondanivalója szerint — jertek velem, vagy méginkább és pontosabban: jertek hozzám, ebben a helyzetben ismerjétek fel sorsotok, vigyázzatok jövőtöket az adott példa fényében. Ez a költő nem csupán törvények tudója, „nemzetek, országok” sorsának ismerője, s nem csupán a tanulság levonására törekszik. A jelenért mély felelősséget érző vátesz-költő szava ez, ki nemcsak tudja és tanítja igazságait, hanem éli is, együttérzőn és reménykedve.

⁹ KERESZTURY: i. m. 169.

¹⁰ BARÓTI DEZSŐ: i. m. 61–62.

¹¹ Poésies Nationales de la Révolution Française ou Recueil complet des Chants, Hymnes . . . Paris 1836. — Ezt az adalékot SZAUDER JÓZSEF szívességének köszönöm.

¹² KOVALOVSKY: i. m. 40.

¹³ Batsányi ÖM. I. köt. 309.

¹⁴ KERESZTURY: i. m. 168.

¹⁵ BARÓTI: i. m. 56.

Amikor a költő ellen megindult a hajsza, a „felszentelt hóhérok” kitétele mellett a verset záró felszólítás lett a vád másik sarkpontja: „... so wird durch die Worte: *Werfet euere Augen auf Paris*, ganz klar angedeutet, dass diese Verse auf französische Revolution abgezielt waren.”¹⁶ Batsányi több helyen, ismételten hivatkozik arra, hogy verse más időben keletkezett, más eseményekre vonatkozott, mást jelentett a tanulság is, nem akart forradalmat, mert ez szerinte Magyarország végső tragédiáját okozná: „Dann wäre wohl kaum ein unglücklicheres Land auf der Erde; kaum irgendwo ein schrecklicheres Chaos denkbar, als wenn in der ungarischen Monarchie eine Revolution ausbrechen sollte.”¹⁷ A versbeli fogalmazás azonban többértelmű itt is.¹⁸ A „sorsotok előre nézzétek”, a „vígyázó szemetek” korabeli ’éberem figyel’ jelentése¹⁹ még megenged egy olyan értelmezést, mely szerint a költő itt csak a történelmi példából merített okulásra int. — Megengedné — ha a vers csak a zsarnokokhoz, az alkotmányosért uralkodókhoz szólna. A József korabeli ellenzéki költészetnek is kedvelt motívuma volt, hogy a király majd „tanul” a példákban és példázatokból, majd „megindul” a magyarok hűsége láttán — írta Batsányi is a *Serkentő válaszban*. A *franciaországi változásokra* első, hangsúlyosabb részében azonban a „nemzetek, országok” szenvedő közösségéhez szólt, az „eddig” tartó folyamat tetőzését világitotta meg, nem beletörődésre, hanem döntő a pillanat eljövételére figyelmeztetett: „nyakatokról eddig le nem rázhatatok” igátokat, de most ime, itt a példa — hiszen a tanulság e nagyobb közösséghez is szól, méghozzá intenzív erővel. A felszólítás hatását ritmikai megoldása is növeli: „négy egyformán súlyos, egyformán három szótagból álló s egy távoli asszociációval is összecsendülő szó tömör dobogásával dördíti el a vers csattanóját.”²⁰ Ha elhisszük is, hogy Batsányi, a politikusi elme a konkrét erőviszonyok ismeretében nem akart forradalmat Magyarországon, s különösen 1789-ben nem, a vers zárt és pontos szerkezetével, súlyos szavaival legalábbis fenyegetést és jövendőlést mondott.²¹ Nem ok és alap nélkül hívta ki a vádat maga ellen, noha szó szerint valóban nem hív forradalmi tette. A határozott időszemlélet, az aktualitás tette veszélyes írássá a korban, s különösen módon épp időhöz kötöttsége szólt ellene egy másik, megváltozott aktualitás világában. Batsányi egyébként igen pontosan reagál az új helyzetre is, történelmi érzékének realitásával írta meg mások nagy forradalmi költeményét, *A látót*, de ezt már nem ismerték, sem vádlói, sem lelkes olvasói, kik kézzől-kézre adták az üldözött verset.²²

A személyes líra egyéni hangjai most sem szóltak meg közvetlenül; sem Batsányi műveinek, sem a kor költészetének nem jellemző vonása ez még, közéleti eszméinek jelentőségét, hitelét tehát nem lehet e hiánnyal mérni.²³ Az általánosító igény, az áttételesen megszólaló egyéni hang a kor költészeti normáihoz tartozott, melyet Batsányi is követ. Formai megoldásokban, képi, nyelvi fantáziában, verselésben sem hoz meglepően új eredményeket. Képi fantáziája amúgyis szegény, inkább a valóságos, a lényeges határozott és érteljes megragadásában rejlik költői ereje, most is, későbbi nagy verseiben is. Költészetének legjelentősebb eredménye a tudatos és zárt kompozíciók kialakítása — ritka erény e bőbeszédű és terjedős költészet korszakában! — Az epigramma formája szerint épülő vers amúgyis szigorú szerkesztést követel, s Batsányi több változatban is bebizonyította, hogy ura e tömör és kiért mért formának. Korai versei között a gúnyos modort próbálja az *Etendire* írott epigrammában; a *Születési versben* a hazafias-alkalmi költemények bőbeszédű áradozását szorítja bele négy sorba; a *martinyesi ütközetben elesett magyar vitézek sírkövére* készült epigrammáért Kazinczy is lelkesedett, mert benne a görög egyszerűséget látta; — később, a *Búsongás I.* versében amolyan lírai epigrammát valósít meg; — ez a híres vers pedig politikai epigramma, ódai hangon. Kazinczy szerint a *franciaországi változásokra* írott költemény volt Batsányi legjobb verse: „a legszebb, amit valaha írt” — mondta róla 1827-ben.²⁴ A fenti verseket — a *Búsongás I.* kivételével — a klasszikus mintáknak megfelelő distichonban írta, a *franciaországi változásokra* című költeményt azonban magyaros-rímes tizenkettesekben, mely ebben a korban főként a költői episztolák és a leírások kényelmes formája. A költő aligha gondolhattott arra, hogy a versforma révén a nép majd inkább sajátjának érzi a verset,²⁵ hiszen nem számíthatott a szó szorosabb értelmében vett „népi” olvasótáborra. Hogy a költő szándéka mi lehetett a forma kiválasztásánál, pontosan nem tudjuk, legfeljebb hatását próbáljuk mérlegelni. Horváth János Berzsenyi és Vörösmarty költészetéről szólva több ízben elmondta,

¹⁶ Lányi vádiratából, idézve: Batsányi János ŐM. I. köt. 309.

¹⁷ Az elkobzási rendelet megváltoztatását kérő iratából, 1793-ból; idézve: Batsányi János ŐM. I. köt.

306.

¹⁸ BARÓTI: i. m. 56.

¹⁹ KOVALOVSKY: i. m. 41.

²⁰ KERESZTURY: i. m. 169.

²¹ KERESZTURY: i. m. 168.

²² Batsányi János ŐM. I. köt. 310.

²³ BARÓTI DEZSŐ: i. m. 60.

²⁴ Idézte: Batsányi János ŐM. I. köt. 310.

²⁵ KOVALOVSKY: i. m. 39.

hogy az antik formák miként lettek a stíromantika hordozói, éppen azzal, hogy a klasszikus formával ellentétes személyes mondanivalót tolmácsoltak. Batsányi versében is valami ilyesmi történik, de fordítottan, egy áttételesebb, XVIII. századi keretben. A klasszicizmus ízlése, poétai normái az eszményi és általános költői megformálását írták elő; az antik költészet versformája a mondanivaló fennkölt pátozát, örökérvényű értékeit emelte rímtelen, méltósággal gördülő mértékével. Batsányi epigrammász szerkezetű forradalmi verse azonban aktuális vers, szorosan a jelen eseményeihez és feladataihoz kötődik, s noha minden „nemzetek, országok” szenvedő közösségének és zsarnokainak szól az intés, jelenvaló és aktuális az a magyar közéletben is. Erőltetett belemagyarázás lenne azt állítani, hogy a magyaros forma a vers nemzeti aktualitását erősíti. Inkább talán arról van szó, hogy az antik mintát követő szerkezet, meg a rimes-nemzeti forma közötti feszültség hozzájárul a vers dinamikus hatásához, érezteti, sőt erősíti annak lefojtott és fegyvermezt lírai indulatait, jelenre szóló mondanivalójának intenzív erejét.

A feszültséget fokozó hatást csak a rímek rontják le némiképp. A kor rímelési technikája még kezdetleges, a Batsányi rímek sem mondhatók kiválóknak. Általában a rímek időbeli összhangjára ügyel (hím- és nőrímek megfelelőjére), a hangzók egyeztetésére (később elméleti írásában pl. még azért is megrója Kisfaludy Sándort, hogy nem ügyel a magyar nyelv háromféle 'e' hangjának különbségére).²⁶ A rímek tartalmi, minőségi jellege azonban még nem fontos e korban, nem ügyel rá Batsányi sem különösebben. Főként ragrímeket használ, más verseiben is, itt is: *kelepcében — kötelébert, nézzétek — vessétek*; s noha különböző szófajhoz járulnak, de ragrímpár az *igátok — rázhatátok* is. A rímek szintelenségéért kárpótol az utolsó sorokban, mivel azok a felszólítás ismételt, nyomatékos szavai (*nézzétek — vessétek*), az ötödik-hatodik sor rímpárja (*kéri — hóhéri*) pedig különböző szófajúak, s amellet hangsúlyos, fontos szavak is a versben, jelentésükkel is „ütnek” egymásra. A kevésbé jó rímeket azonban elfeledjük, mert élő és hatékony a vers gondolati ereje, az aktualitás szándéka és intenzív líraisága.

Márta Mezei

SUR LES CHANGEMENTS EN FRANCE

Ce poème a été déjà analysé bien des fois et avec des méthodes différentes. La présente interprétation n'a pas pu négliger les précédentes. Outre la récapitulation et les contributions de celles-là, cette étude se propose surtout d'examiner, plus en détail, les problèmes liés aux aspects de l'emploi concret du temps et à l'individualité lyrique, problèmes qu'elle compare aux normes poétiques du goût de l'époque, et c'est ainsi qu'elle essaie de déceler la nouveauté poétique et l'importance du poème. Elle s'occupe assez largement du problème de la forme métrique, du point de vue des rapports du contenu et du style.

Kabdebó Lóránt

DAYKA GÁBOR: A RETTENETES ÉJSZAKA

Dayka Gábor *A rettenetes Éjszaka* című verse 1790-ben keletkezett,¹ költői pályája határhelyzetében, egy új élménykör első darabjaként. Egy fiatalember, akinek eddig minden sikerült, kényszerül távozni Pestről, diadalai színhelyéről, hogy egy, az eddigivel ellentétes környezetet kiszolgáltató cétáblájává váljék: a polgárosodó város felvilágosult szellemben gondolkodó, világias életet élő papnövendéke tanulmányait csak a II. József halála után diadalmaskodó ortodoxia egri központjában folytathatja. Annak a nemzedéknek volt tehetősége, nagy jövőt ígérő tagja, mely először akarta írásban, de életmódban is megvalósítani nálunk a polgári életeszmenyeket, és melynek mindegyik tagját tönkretette a II. József halála

²⁶ Batsányi János ÖM. III. köt. 144–145.

¹ Kézirata a Kazinczy által Vörös könyvnek nevezett gyűjteményben, melyet Dayka még életében állított össze kiadási szándékkal. (MTA könyvtárának kéziratrában.)